

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СЛІДЧИХ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Професійна майстерність слідчого прямо залежить від рівня організації підготовки, що передує початку його практичної діяльності й супроводжує навчання в системі вдосконалення й підвищення кваліфікації. На сьогодні, важливе місце в системі підготовки слідчих для органів внутрішніх справ посідають спеціальні юридичні вищі навчальні заклади системи МВС. У їхніх стінах відбувається формування й розвиток особистості слідчого. Ці процеси повинні мати цілеспрямований, систематичний і організований характер.

Криміналістичній підготовці слідчого присвячені роботи В. П. Бахіна, І. О. Возгріна, Н. І. Клименко, В. Я. Колдіна, В. Г. Коломацького, В. Г. Лукашевича, Г. А. Матусовського, В. О. Образцова, М. В. Салтевського, М. П. Яблокова та ін. Однак не всі проблеми цієї діяльності висвітлені. Необхідність підвищення ефективності криміналістичної підготовки курсантів підкреслюється в аналітичних матеріалах МВС України [1].

Метою статті є розгляд проблем організації криміналістичної підготовки слідчих у системі вищих навчальних закладів МВС України.

Питання організації підготовки кадрів для слідчих підрозділів завжди знаходилися в центрі уваги керівництва МВС, досліджувалися вченими різних профілів знань. На нашу думку, удосконалення організації криміналістичної підготовки слідчих повинне здійснюватися на основі глибокого вивчення сучасних досягнень криміналістичної науки, педагогіки, наукової організації праці, тісного зв'язку навчального процесу й слідчої практики, впровадження сучасних технічних засобів навчання й розвитку творчої ініціативи у курсантів і слухачів. З нашої точки зору, навчальний процес повинен бути максимально наближеним до практичних потреб, реалій, технологій вирішення практичних завдань.

Навчальний процес у вищому навчальному закладі – це складна діяльність, яка ґрунтується на взаємодії викладачів і курсантів. Криміналістична підготовка здійснюється колективом викладачів, об'єднаних у структурно оформлену організацію – кафедру криміналістики. Робота кафедри криміналістики істотно відрізняється від роботи інших профілюючих кафедр, оскільки на неї покладені особливо трудомісткі завдання. Так, М. В. Салтевський і Г. А. Матусовський справедливо відзначають, що навчити студента правильно застосовувати норми закону до конк-

ретних ситуацій, з погляду організації занять і кількості викладацької праці, менш складно, ніж навчити його тактичних прийомів допиту або огляду місця події. Останнє вимагає від викладачів іншої форми організації навчального процесу, навичок використання техніко-криміналістичних засобів, вибору обладнаного місця навчання тощо [2, с. 7].

Кафедра криміналістики вищого навчального закладу МВС є самостійним, складним за структурою підрозділом. Сьогодні на кафедрах криміналістики більшості ВНЗ МВС організація навчального процесу здійснюється через предметно-методичні секції. Крім них, структурними елементами кафедри є навчальні лабораторії, криміналістичні полігони.

Предметно-методичні секції – це окремі групи викладачів, що об'єднані за певним принципом. Можливі два варіанти створення предметно-методичних секцій. Секції можуть створюватися за принципом спеціалізації викладачів у певному розділі дисципліни «криміналістика». У такий спосіб організуються предметно-методичні секції криміналістичної техніки, тактики й методики.

Однак за наявності великої кількості курсантів і слухачів, декількох інститутів з окремими навчальними програмами розподіл викладачів за предметно-методичними секціями доцільно проводити за навчально-науковими інститутами (факультетами). Саме за таким принципом створені предметно-методичні секції в Харківському національному університеті внутрішніх справ. Така організація, на нашу думку, є найбільш раціональною, оскільки криміналістика є навчальною дисципліною, окремі розділи якої органічно пов'язані між собою, а вузька спеціалізація викладача може поступово призвести до втрати деяких професійних навичок, недостатньо чіткого розуміння ієрархії й взаємозв'язку положень, досліджуваних у різних розділах криміналістики.

Навчальний кабінет кафедри криміналістики – один із найважливіших елементів, що сприяє організації навчального процесу. Без добре налагодженої роботи кабінету криміналістики неможливе якісне проведення навчальних занять. Саме тут забезпечуються ілюстративним матеріалом і технічними засобами практичні заняття й лекції. Крім кабінету криміналістики доцільно створити також спеціалізовані тематичні аудиторії (класи) з криміналістичної техніки, тактики й методики та обладнати їх теле-, відеоапаратурою, ілюстративним, довідковим матеріалом тощо.

Важливими елементами кафедри криміналістики є навчальні лабораторії – спеціально обладнані технічними засобами приміщення, у яких курсанти й слухачі набувають навичок, що є складовою частиною роботи фахівця-слідчого, а виходить, частиною їхньої майбутньої роботи.

Навчальні криміналістичні полігони є обов'язковими складниками кафедри криміналістики. Саме на них проводиться значна частина практичних занять і криміналістичних навчань, відтворюється реальна обстановка й умови діяльності. Проведення занять на полігонах максимально наближає курсантів і слухачів до умов практики, сприяє опануванню професійних умінь і навичок. Найбільш поширено використання криміналістичного полігона при вивченні криміналістичної тактики й відпрацьовуванню навичок огляду місця події, обшуку, відтворення обстановки й обставин події. Доцільно створювати полігони, які розрізняються за характером матеріальної обстановки: «житлова кімната», «службовий кабінет», «магазин», «склад» та ін. Продуктивним є використання полігонів, розташованих поза приміщеннями, наприклад, «місце дорожньо-транспортної пригоди».

Однак, на наш погляд, було б раціонально організувати практичні заняття з використанням полігона й при відпрацьовуванні окремих тем, що вивчаються у розділі «криміналістична методика». Так, оскільки при вивченні тактики огляду місця події, в основному, провадиться відпрацьовування тільки загальних прийомів огляду й навичок поведінки з пошуковими засобами криміналістичної техніки, при вивченні криміналістичної методики розслідування вбивств можна були б організувати на такому спеціалізованому полігоні огляд місця події, з пошуком спеціально підготовлених слідів, що вказують на інсценівку вбивства або на скоєння вбивства в іншому місці й наступне переміщення трупа тощо. Такий огляд може бути включений складовою частиною до проведення криміналістичних вчень, що супроводжуються повним навчальним розслідуванням кримінальної справи з моменту її порушення й до складання обвинувального висновку.

Одним із найважливіших елементів організації навчального процесу є науково обґрунтоване його планування. В організації навчання можна виділити генеральне й робоче планування навчального процесу. Генеральне планування треба починати з формування моделі фахівця, визначення так званої освітньо-кваліфікаційної характеристики, а потім на її основі розробляти навчальні плани й програми. При плануванні криміналістичної підготовки виникає складне завдання. Бурхливий розвиток криміналістичної науки, створення великої кількості теорій і вчень, розробка нових криміналістичних методик породили великий потік інформації, яку треба постійно оцінювати й відбирати для включення до навчальної програми. У той же час кількість досліджуваних тем із криміналістики не може збільшуватися нескінченно. Зростання обсягу знань, обмежений обсяг навчальної дисципліни виключає можливість передання курсантам усіх знань і навичок за профілем їхньої майбутньої спеціальності. На думку

більшості фахівців, завдання полягає в тому, щоб дати курсантам необхідний мінімум конкретних знань за найбільш повного і глибокого висвітлення методологічних основ, розвинути творче мислення, що є базою наступного зростання слідчого, підготовки його до вирішення основних питань своєї практичної діяльності [3, с. 4]. Одночасно із включенням до програми криміналістики нових тем, необхідно виключати застарілі, що не відповідають сучасній практиці.

Важливим елементом планування навчального процесу є також визначення послідовності вивчення взаємозалежних дисциплін. Вивченню криміналістики повинна передувати підготовка теоретичної бази навчальними курсами кримінального права й процесу. Як справедливо зазначає М. П. Яблоков, лише початковий період вивчення криміналістики й заключний кримінального процесу можуть йти паралельно [4, с. 7]. Інакше викладення буде неминуче дублюватися. Так, вивчаючи тактику окремих слідчих дій з аудиторією, що не вивчила кримінально-процесуального права, викладач змушений попередньо висвітлювати процесуальні основи даних слідчих дій. Це призводить до нераціональної витрати навчального часу і порушення відсутності системності в сприйнятті матеріалу курсантами й слухачами.

Наукова організація навчального процесу передбачає постійне вдосконалення педагогічної майстерності викладачів. У літературі виділяють дві основні форми, яких може набувати даний процес: узагальнення педагогічного досвіду й узагальнення судово-слідчої практики [5, с. 45].

На жаль, зараз украї мало методичних посібників, де узагальнювався б досвід викладання криміналістики. Серед наявних робіт необхідно назвати курси криміналістики І. О. Возгріна [6] і В. Г. Коломацького [7], монографію Н. І. Клименко [8], що включають у себе дидактику й основи методики викладання. В основному ж викладачі, що починають займатися педагогічною роботою, навчаються в процесі власних спостережень за роботою більш досвідчених колег. Така практика дає гарні результати, однак її недостатньо. Ефективність навчання криміналістиці, відзначають В. П. Бахін та Н. С. Карпов, багато в чому обумовлюється рівнем професійної підготовки викладачів, їхньою зацікавленістю в якісному викладанні дисципліни [9, с. 26].

Школи педагогічної майстерності, що існують у навчальних закладах, не можуть повною мірою виконувати функції навчання методики викладання, оскільки в них одночасно навчаються викладачі різних дисциплін, кожна з яких має свої особливості. У першу чергу це стосується криміналістики. У зв'язку з цим необхідно створити систему підвищення кваліфікації викладачів відповідно до конкретних дисциплін.

Важливими засобами підвищення кваліфікації викладачів криміналістики є безперервне вивчення й узагальнення слідчої й експертної практики. Це дозволяє максимально зблизити з реальними умовами навчальний процес, допомогти курсантам осмислити теоретичний матеріал на конкретних ситуаціях і, таким чином, активізувати навчальний процес, розвинути інтерес до майбутньої професії. Вивчення практики викладачами може проводитися в різних формах: стажування в практичних підрозділах, участь у науково-практичних конференціях, організація зустрічей і семінарів із практичними працівниками з обміну досвідом, цілеспрямоване вивчення кримінальних справ тощо. У цьому напрямку досить вчасним і важливим є створення кафедри кримінально-правових дисциплін на громадських засадах Навчально-наукового інституту підготовки слідчих та дізнавачів Харківського університету внутрішніх справ спільно зі слідчим управлінням ГУ УМВС України в Харківській області.

Із закінченням вищого навчального закладу криміналістична підготовка слідчого не закінчується. Існує система перепідготовки й підвищення кваліфікації практичних працівників, у тому числі й слідчих підрозділів МВС. Додаткова післявузівська підготовка слідчих здійснюється через систему стажування, навчання під час випробного терміну за місцем служби, систему спеціальних навчальних центрів Міністерства внутрішніх справ. У наш час ефективне функціонування системи додаткової професійної освіти слідчих є найважливішою умовою підвищення якості розкриття й розслідування злочинів. Криміногенна обстановка, що безперервно змінюється, поява нових, раніше не відомих видів і способів скоєння злочинів унеможливили існування освітніх систем, що дають знання один раз і на все життя. Таким чином, виникла необхідність переходу до безперервної освіти.

Додаткове криміналістичне навчання в системі навчальних центрів, факультетів та інститутів підвищення кваліфікації мають на меті оновлення знань слідчих відповідно до новітніх досягнень криміналістики й передової слідчої практики, доповнення знань новою інформацією, більш глибокою спеціалізацією з розслідування окремих видів і груп злочинів.

Криміналістична підготовка є невід'ємною частиною професійної підготовки слідчих. Вона являє собою систему навчання майбутніх працівників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ використанню криміналістичних знань, методів і засобів для вирішення завдань із розкриття, розслідування й запобігання злочинів.

Як правильно вказує А. В. Негодченка, відомча освіта повинна залишатися юридичною, але зорієнтованою на завдання правоохоронної діяльності [10, с. 4–5]. Основним напрямком

удосконалення криміналістичної підготовки слідчих є оптимізація набуття теоретичних і прикладних знань, умінь і навичок, необхідних для практичного виконання функцій слідчого, а також для вироблення здібності до самонавчання.

Список літератури: Довідка про стан підготовки фахівців для органів досудового слідства вищими навчальними закладами системи МВС України // Лист №7412 Заступника міністра внутрішніх справ України П. В. Коляди ректорам вищих навчальних закладів МВС України. 2. Салтевский М. В., Матусовский Г. А. Вопросы организации и руководства специальной кафедрой юридического вуза: учебное пособие. – К.: ВШ МВД СССР, 1973. – 68 с. 3. Бахин В. П. Задачи и пути совершенствования преподавания криминалистики в учебных заведениях МВД СССР // Мат.-лы конф. по вопросам совершенствования преподавания криминалистики в учебных заведениях МВД СССР. – Омск, 1971. – С. 3–8. 4. Яблоков Н. П. О преподавании криминалистики в юридических вузах России в современных условиях // Актуальные проблемы преподавания криминалистики в юридических высших учебных заведениях: Мат.-лы Всероссийской научно-практической конференции. – М., 1999. – С. 6–10. 4. Возгрин И. А. Курс криминалистики (Основы методики преподавания). – СПб., 1998. – 212 с. 6. Коломацкий В.Г. Курс криминалистики. Дидактика и методика – М, 1991. – 288. 7. Клименко Н. И. Криминалистические знания в структуре профессиональной подготовки следователя: Учеб. пособие. – К.: Выща шк., 1990. – 104 с. 8. Бахин В. П., Карпов Н. С. Современные проблемы криминалистической подготовки // Вестник криминалистики – М.: Спарк, 2003. – Вып. 2 (6). – С. 19–27. 10. Негодченко А. В. Юридична освіта МВС України: стан та перспективи // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. – Дніпропетровськ, 2001. – № 3 (6). – С. 3–8.

Надійшла до редакції 10.11.08

К. Л. Бугайчук

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Сьогодні перед вищими навчальними закладами системи МВС України постає непроста проблема адаптації навчального процесу до сучасних вимог. Досягнення гуманітарних наук, насамперед юридичних, висувують на перший план пошук інтегральних знань у системі юридичної освіти, створення принципово нових фундаментальних навчальних курсів, орієнтованих на формування професійно підготовленого працівника органів внутрішніх справ, який має систему цілісних уявлень про наукову картину світу та здібність самостійно виходити на системний рівень її пізнання. Тому, запровадження нових форм освіти в навчальний процес вищих навчальних закладів МВС України має неабияку актуальність. Незважаючи на численні дослідження та публікації щодо організації дистанційного навчання у вищій школі [1–5], рівень застосування такого виду навчання в діяльності ВНЗ МВС України все ще залишається низьким.

Чинні нормативно-правові акти визначають дистанційне навчання як індивідуалізований процес передавання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один